

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

پایش تحولات تجاری

(آخرین وضعیت اقتصاد و تجارت جهان و ایران)

(شماره ۱۶)

چکیده

۱. مقدمه

۲. تحولات تجاری جهان

۳. تحولات تجاری ایران

۴. جمع بندی

۵. منابع

آنچه خواهید خواند ...

چکیده

در گزارش شماره ۱۶ پایش تحولات تجاری، داده‌های تجاری شش ماهه نخست ۱۴۰۱ ایران و جهان (سه ماهه دوم بعلاوه ژوئیه و آگوست ۲۰۲۳) مورد بررسی قرار گرفته‌اند و گزیده نکات اصلی آن به شرح ذیل است؛

تحولات تجاری جهان

- ارزش و حجم تجارت کالا در فصل دوم ۲۰۲۳

ارزش تجارت جهانی کالا در سه ماهه دوم سال ۲۰۲۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۸ درصد کاهش داشته و این کاهش در هر دو بخش صادرات و واردات تجربه شده است. حجم تجارت جهانی کالا نیز در این بازه زمانی نسبت به سه ماهه قبل، در شرایط فصلی تعدیل شده، ۰٫۳ درصد کاهش یافته است.

- قیمت کالاها

قیمت کالاهای غیرسوختی در سه ماهه دوم ۲۰۲۳ به میزان ۵٫۳ درصد کاهش یافت. قیمت سوخت نیز ۱۳٫۷ درصد کاهش یافت و در عین حال تولیدات کارخانه‌ای ۱ درصد ارزان تر از سه ماهه قبل شدند.

- تجارت خدمات در فصل دوم ۲۰۲۳

تجارت جهانی خدمات در سه ماهه دوم سال ۲۰۲۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۷ درصد افزایش داشته است.

- عملکرد بخش‌ها در تجارت خدمات در فصل دوم ۲۰۲۳

در سه ماهه دوم ۲۰۲۳، بخش سفر با ثبت ۳۵ درصد رشد سالانه و بخش حمل و نقل با کاهش ۱۱ درصدی رشد سالانه، بیشترین و کمترین میزان رشد را در بخش خدمات به ثبت رسانده‌اند.

- تحولات تجارت جهانی در ژوئیه و آگوست ۲۰۲۳

✓ صادرات جهانی در ژوئیه ۲۰۲۳ در مقایسه با ژوئیه ۲۰۲۲، ۹٫۰ معادل درصد و نسبت به ماه قبل، ۱۳ درصد کاهش یافت. بهترین عملکرد مربوط به اروپا با کاهش ۱٫۴ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به آفریقا با کاهش ۱۷ درصدی می‌باشد (امریکا ۹٫۱-، پاسیفیک ۱۰-، آسیا ۱۴-).

✓ واردات جهانی نیز در ژوئیه ۲۰۲۳ نسبت به ژوئیه ۲۰۲۲، معادل ۹٫۱ درصد کاهش یافت. بهترین عملکرد مربوط به اروپا با کاهش ۳٫۷ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به آسیا، با کاهش ۱۳ درصدی می‌باشد.

✓ صادرات جهانی در آگوست ۲۰۲۳ در مقایسه با آگوست ۲۰۲۲، معادل ۹٫۴ درصد و نسبت به ماه قبل، ۸ درصد کاهش یافت. بهترین عملکرد مربوط به اروپا با کاهش ۵٫۵ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به آسیا با کاهش ۱۴ درصدی می‌باشد (امریکا ۵٫۷-، پاسیفیک ۹٫۵-، آفریقا ۱۲-).

✓ واردات جهانی نیز در آگوست ۲۰۲۳ نسبت به آگوست ۲۰۲۲، معادل ۹٫۶ درصد کاهش یافت. بهترین عملکرد مربوط به آفریقا با کاهش ۷٫۸ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به پاسیفیک، با کاهش ۱۰ درصدی می‌باشد.

• پیش‌بینی روند آتی تجارت جهانی

✓ طبق آخرین گزارش چشم انداز و آمار تجارت جهانی که از سوی سازمان جهانی تجارت در اکتبر منتشر شده است، پیش‌بینی رشد حجم تجارت کالا در جهان برای سال ۲۰۲۳، به ۰٫۸ درصد کاهش یافت و به کمتر از نیمی از رشد ۱٫۷ درصدی که در آوریل پیش‌بینی شده بود رسید. برای سال ۲۰۲۴ نیز رشد تجاری ۳٫۳ درصدی پیش‌بینی شده است.

✓ در حالی که کاهش قیمت انرژی و پایان محدودیت‌های مربوط به همه‌گیری کووید-۱۹ امیدها را برای بازگشت سریع به مسیر رشد به واسطه رشد قابل توجه در کشور چین افزایش داد، اما بازارهای متشنج املاک در چین، مانع از شکل‌گیری بهبود قوی‌تر در این کشور شده است. علاوه بر این عوامل، درگیری‌های اوکراین همچنان بر اقتصاد جهانی تاثیر منفی می‌گذارد.

◀ تحولات تجاری ایران

• افزایش کسری تراز تجاری کالایی در شش ماه نخست ۱۴۰۲ نسبت به مدت مشابه سال قبل براساس آمار گمرک، ارزش کل تجارت کشور در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ با افزایش حدود ۲۵۲۰ میلیون دلاری نسبت به شش ماه نخست سال ۱۴۰۱ به ۵۴٫۶ میلیارد دلار رسیده است. کاهش ۲٫۶ درصدی ارزش صادرات همزمان با رشد ۱۱٫۶ درصدی واردات در بهار ۱۴۰۲ کسری ۶٫۳ میلیارد دلاری را رقم زده است که این کسری بالاترین میزان از سال ۱۳۹۸ تاکنون در شش ماهه نخست طی سال‌های اخیر می‌باشد.

• رشد تجارت با تکیه بر رشد واردات در شش ماهه نخست سال

نرخ رشد تجارت در شش ماهه نخست سال جاری (۴٫۸ درصد) همچنان مانند دو سال گذشته مثبت است. اما برخلاف دو دوره گذشته که رشد تجارت متکی بر صادرات و واردات بوده، در این دوره تنها متکی بر رشد ۱۱٫۶ درصدی واردات بوده است.

- کاهش ارزش واحد کالاهای صادراتی و افزایش آن در واردات مشکل خام فروشی و صادرات کالاها با فرآوری اندک و در مقابل واردات گران در تجارت کشور همچنان تداوم دارد. رکورد ارزش واحد واردات در ۱۸۰۰ دلار به ازای هر تن در تابستان ۱۴۰۲ شکسته شد. در مقابل ارزش واحد صادراتی در حالی که در ۱۲ فصل متوالی (از پاییز ۱۳۹۷ تا تابستان ۱۴۰۰) کمتر از ۴۰۰ دلار در تن بود و از پاییز ۱۴۰۱ به مدت شش فصل به بالای ۴۰۰ دلار افزایش یافته بود، در بهار و تابستان ۱۴۰۲ مجدداً به زیر ۴۰۰ دلار سقوط کرد.
- عمده‌ترین مقاصد صادراتی و وارداتی در شش ماهه نخست سال در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ عمده‌ترین مقاصد صادراتی ایران به ترتیب کشورهای چین (۲۸٫۷ درصد)، عراق (۱۸٫۸ درصد)، امارات متحده عربی (۱۲٫۵ درصد)، ترکیه (۱۰٫۳ درصد)، هند (۴٫۴ درصد) و پاکستان (۳٫۹ درصد) و عمده‌ترین مبادی وارداتی به ترتیب کشورهای امارات متحده عربی (۲۹٫۷ درصد)، چین (۲۸٫۸ درصد)، ترکیه (۱۰٫۷ درصد)، آلمان (۳٫۵ درصد)، هند (۳٫۲ درصد) و روسیه (۳ درصد) بوده است. بطور کلی تمرکز هم در مقاصد صادراتی و هم در مبادی وارداتی کشور افزایش یافته است.
- خروج افغانستان از فهرست پنج مقصد مهم صادراتی ایران افغانستان به جهت جذب بیش از ۱۰۰۰ قلم کالای مختلف در صادرات غیرنفتی ایران از جایگاه با اهمیتی برخوردار است. کشور مذکور تا سال ۱۳۹۷ چهارمین مقصد مهم صادراتی ایران محسوب می‌شد، با توجه به تحولات سیاسی کشور مذکور، از شش ماه نخست سال ۱۴۰۰ جایگاه افغانستان در میان شرکای صادراتی ایران با ۹۹۹ میلیون دلار از رتبه پنجم در شش ماه نخست سال ۱۴۰۱ با ۷۹۲ میلیون دلار به رتبه ششم و در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ با ۸۱۶ میلیون دلار به رتبه هفتم تنزل پیدا کرد.
- افزایش واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و در مقابل کاهش واردات کالاهای مصرفی در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ واردات کالاهای واسطه‌ای ۱۲ درصد و سرمایه‌ای ۸ درصد رشد داشته و در مقابل واردات کالاهای مصرفی ۳۱ درصد کاهش یافته است.

۱. مقدمه

در شماره ۱۶ گزارش پایش تحولات تجاری، داده‌های تجاری شش ماه نخست ۱۴۰۱ ایران و جهان (سه ماهه دوم بعلاوه ژوئیه و آگوست ۲۰۲۳) مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در ادامه عوامل موثر بر تحولات تجاری در کنار ارائه چشم‌اندازی از تجارت جهانی نیز مورد توجه قرار گرفته است.

۲. تحولات تجاری جهان

۲-۱. ارزش تجارت کالا در فصل دوم ۲۰۲۳

طبق اطلاعات تجاری منتشر شده از سوی سازمان تجارت جهانی، ارزش تجارت جهانی کالا در سه ماهه دوم سال ۲۰۲۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۸ درصد کاهش داشته است. طی این بازه زمانی، صادرات و واردات کالاهای جهانی، هر دو روندی کاهشی را ثبت کرده‌اند. در حوزه صادرات، علاوه بر کاهش ۹ درصدی آسیا و آمریکای مرکزی و جنوبی، بیشترین کاهش در «سایر مناطق» ثبت شده که در سه ماهه دوم، ۲۵ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش داشته است. واردات کالا نیز در سه ماهه دوم ۲۰۲۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل، در آمریکای جنوبی و مرکزی ۱۳ درصد و در آسیا ۱۲ درصد کاهش یافته است. با این حال واردات «سایر مناطق» در سه ماهه دوم ۷ درصد افزایش یافته است.

جدول ۱. رشد سالانه صادرات و واردات کالا در فصل دوم ۲۰۲۳ (درصد)

واردات				صادرات				جهان
فصل دوم ۲۰۲۳	فصل اول ۲۰۲۳	فصل چهارم ۲۰۲۲	فصل سوم ۲۰۲۲	فصل دوم ۲۰۲۳	فصل اول ۲۰۲۳	فصل چهارم ۲۰۲۲	فصل سوم ۲۰۲۲	
-۸	-۲	۲	۱۵	-۸	-۱	۰	۱۲	جهان
-۸	-۲	۴	۱۶	-۷	۵	۸	۲۲	آمریکای شمالی
-۱۳	-۵	۲	۲۷	-۹	۱	۱۰	۱۵	آمریکای مرکزی و جنوبی
-۶	-۱	۴	۱۶	-۱	۳	۳	۹	اروپا
-۱۲	-۶	-۳	۱۱	-۹	-۴	-۶	۹	آسیا
۷	۹	۱۱	۱۹	-۲۵	-۱۲	۳	۲۳	سایر مناطق

(WTO, SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE, 2023)

۲-۲. حجم تجارت کالا در فصل دوم ۲۰۲۳

حجم تجارت جهانی کالا در سه ماهه دوم سال ۲۰۲۳ نسبت به سه ماهه قبل، در شرایط فصلی تعدیل شده، ۰٫۳ درصد کاهش یافت.

(WTO, SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE, 2023)

نمودار ۱. روند رشد فصلی حجم تجارت (سال پایه ۲۰۰۵:۱۰۰)

صادرات کالاهای جهانی در سه ماهه دوم ۲۰۲۳، به مقدار ۰٫۶ درصد کاهش یافت. صادرات آمریکای شمالی و اروپا هر دو ۱٫۹ درصد در سه ماهه دوم ۲۰۲۳ کاهش یافتند. صادرات آسیا نسبت به سه ماهه قبل ۱٫۷ درصد افزایش مثبت نشان داد. واردات کالاهای جهان نیز در سه ماهه دوم ۲۰۲۳ ثابت بوده است.

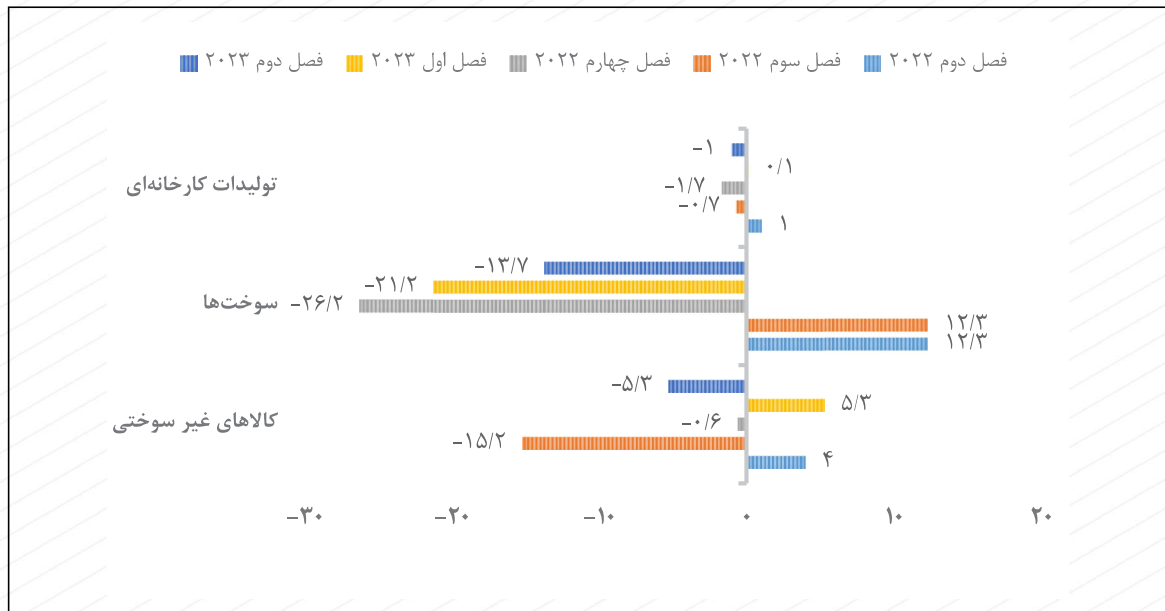
جدول ۲. رشد فصلی صادرات و واردات کالا در فصل دوم ۲۰۲۳ (درصد)

واردات				صادرات				
فصل دوم ۲۰۲۳	فصل اول ۲۰۲۳	فصل چهارم ۲۰۲۲	فصل سوم ۲۰۲۲	فصل دوم ۲۰۲۳	فصل اول ۲۰۲۳	فصل چهارم ۲۰۲۲	فصل سوم ۲۰۲۲	
۰	-۰,۶	-۱,۷	۱,۱	-۰,۶	۰,۴	-۱,۸	۰,۷	جهان
-۰,۱	۰,۱	-۱,۹	-۱,۰	-۱,۹	۲,۹	-۱,۶	۴,۰	آمریکای شمالی
۴,۰	-۲,۲	-۶,۵	۲,۴	۰,۸	-۱,۵	۰,۹	۱,۹	آمریکای مرکزی و جنوبی
-۱,۳	-۲,۴	-۰,۷	۰,۲	-۱,۹	-۱,۷	۰,۲	۱,۲	اروپا
۰	۰	-۳,۱	۱,۷	۱,۷	۲,۱	-۴,۴	-۰,۱	آسیا
۲,۵	۴,۳	-۱,۹	-۶,۸	-۱,۰	-۰,۹	-۰,۴	-۳,۵	سایر مناطق

(WTO, SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE, 2023)

۲-۳. روند قیمت کالاهای مبادله شده

قیمت کالاهای غیرسوختی در سه ماهه دوم ۲۰۲۳ به میزان ۵,۳ درصد کاهش یافت. قیمت سوخت نیز ۱۳,۷ درصد کاهش یافت و در عین حال تولیدات کارخانه‌ای ۱,۰ درصد ارزان تر از سه ماهه قبل شدند.

(WTO, SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE, 2023)

نمودار ۲. رشد فصلی قیمت کالاها (درصد)

۱-۲. تجارت خدمات در فصل دوم ۲۰۲۳

ارزش تجارت جهانی خدمات در سه ماهه دوم سال ۲۰۲۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۷ درصد افزایش داشته است. در بخش صادرات خدمات، بیشترین رشد سالانه مربوط به «سایر مناطق» با افزایش ۱۴ درصدی است و پس از آن، اروپا با افزایش ۸ درصدی قرار دارد. اما در بخش واردات خدمات تجاری، بخش «سایر مناطق» با کاهش ۶ درصدی، تنها بخشی است که روندی کاهشی داشته است؛ این در حالی است که اروپا و آسیا با افزایشی ۱۰ درصدی، بیشترین رشد سالانه در واردات خدمات تجاری را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳. رشد سالانه صادرات و واردات خدمات در فصل دوم ۲۰۲۳ (درصد)

واردات				صادرات				
فصل دوم ۲۰۲۳	فصل اول ۲۰۲۳	فصل چهارم ۲۰۲۲	فصل سوم ۲۰۲۲	فصل دوم ۲۰۲۳	فصل اول ۲۰۲۳	فصل چهارم ۲۰۲۲	فصل سوم ۲۰۲۲	
۷	۱۰	۴	۱۴	۷	۹	۵	۱۳	جهان
۳	۱۰	۱۴	۲۲	۶	۹	۱۱	۱۷	آمریکای شمالی
۱۰	۱۱	۱	۱۱	۸	۷	۲	۹	اروپا
۱۰	۱۱	۵	۱۴	۶	۱۰	۵	۱۴	آسیا
-۶	۸	۷	۱۹	۱۴	۲۲	۲۴	۴۰	سایر مناطق

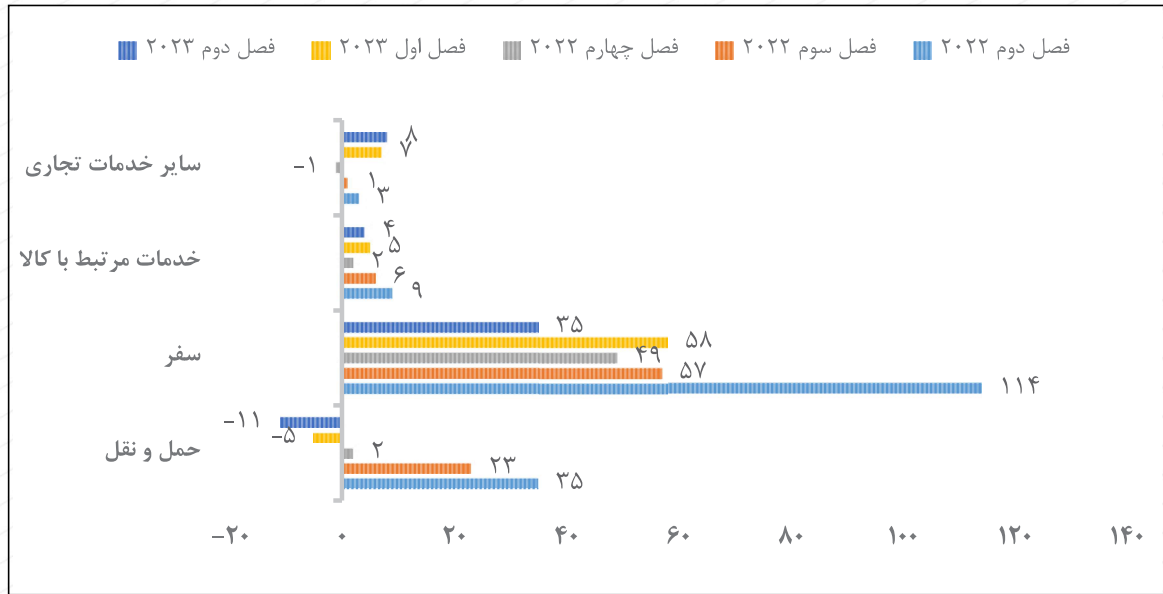
(WTO, SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE, 2023)

۱-۲. عملکرد بخش‌ها در تجارت خدمات در فصل دوم ۲۰۲۳

در سه ماهه دوم ۲۰۲۳، بخش سفر با ثبت ۳۵ درصد رشد سالانه و بخش حمل و نقل با کاهش ۱۱ درصدی رشد سالانه، بیشترین و کمترین میزان رشد را در بخش خدمات به ثبت رسانده‌اند. این در حالی است که خدمات مرتبط با کالا رشدی ۴ درصدی و سایر خدمات تجاری رشدی ۸ درصدی را در سه ماهه دوم ۲۰۲۳ ثبت کرده است.

(WTO, SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE, 2023)

نمودار ۳. رشد سالانه تجارت خدمات در بخش‌های مختلف (درصد)

۲-۲. تحولات تجارت جهانی در ژوئیه و آگوست ۲۰۲۳

۱-۲-۲. عملکرد صادراتی در ژوئیه ۲۰۲۳

- صادرات جهانی در ژوئیه ۲۰۲۳ در مقایسه با ژوئیه ۲۰۲۲، حدود ۹٫۰ درصد و نسبت به ماه قبل، ۱۳ درصد کاهش یافت. بهترین عملکرد مربوط به اروپا با کاهش ۱٫۴ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به آفریقا با کاهش ۱۷ درصدی می‌باشد (امریکا -۹٫۱، پاسیفیک -۱۰، آسیا -۱۴).
- کشورهای توسعه یافته با ثبت کاهش ۶٫۳ درصدی صادرات در مقایسه با کاهش ۱۱ درصدی صادرات کشورهای کم‌تر توسعه یافته و کاهش ۱۳ درصدی آن برای کشورهای در حال توسعه، عملکرد بهتری داشته‌اند.
- صادرات کشاورزی، شیلات، مواد غذایی ۲٫۸ درصد، صادرات صنایع تولیدی ۴٫۶ درصد و صادرات مواد معدنی ۲۹ درصد نسبت به یک سال قبل کاهش یافته است. به طور کلی بهترین عملکرد صادراتی، با رشد ۲۰ درصدی مربوط به بخش خودرو و ضعیف‌ترین عملکرد صادراتی با کاهش ۲۹ درصدی مربوط به بخش محصولات اولیه معدنی بوده است.

۲-۲-۲. عملکرد وارداتی در ژوئیه ۲۰۲۳

- واردات جهانی نیز در ژوئیه ۲۰۲۳ نسبت به ژوئیه ۲۰۲۲، حدود ۹٫۱ درصد کاهش یافته است. بهترین عملکرد مربوط به اروپا با کاهش ۳٫۷ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به آسیا، با کاهش ۱۳ درصدی می‌باشد.
- کشورهای در حال توسعه با ثبت کاهش ۷٫۵ درصدی واردات در مقایسه با کاهش ۹٫۵ درصدی برای کشورهای توسعه‌یافته و کاهش ۲۰ درصدی برای کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته، عملکرد داشته‌اند.

۲-۲-۳. عملکرد صادراتی در آگوست ۲۰۲۳

- صادرات جهانی در آگوست ۲۰۲۳ در مقایسه با آگوست ۲۰۲۲، حدود ۹٫۴ درصد و نسبت به ماه قبل، ۸ درصد کاهش یافته است. بهترین عملکرد مربوط به اروپا با کاهش ۵٫۵ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به آسیا با کاهش ۱۴ درصدی می‌باشد (امریکا ۵٫۷-، پاسیفیک ۹٫۵-، آفریقا ۱۲-).
- کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته با ثبت کاهش ۴ درصدی صادرات در مقایسه با کاهش ۶٫۹ درصدی برای کشورهای توسعه‌یافته و کاهش ۱۴ درصدی برای کشورهای در حال توسعه، عملکرد بهتری نسبت به آنها داشته‌اند.
- صادرات کشاورزی، شیلات، مواد غذایی ۴٫۵ درصد، صادرات صنایع تولیدی ۶٫۲ درصد و صادرات مواد معدنی ۲۴ درصد نسبت به یک سال قبل کاهش یافته است. به طور کلی بهترین عملکرد صادراتی، با رشد ۱۲ درصدی مربوط به بخش خودرو و ضعیف‌ترین عملکرد صادراتی با کاهش ۲۴ درصدی مربوط به بخش محصولات اولیه معدنی بوده است.

۲-۲-۴. عملکرد وارداتی در آگوست ۲۰۲۳

- واردات جهانی نیز در آگوست ۲۰۲۳ نسبت به آگوست ۲۰۲۲، حدود ۹٫۶ درصد کاهش یافته است. بهترین عملکرد مربوط به آفریقا با کاهش ۷٫۸ درصدی و و ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به پاسیفیک، با کاهش ۱۰ درصدی می‌باشد.
- کشورهای در حال توسعه با ثبت کاهش ۵٫۹ درصدی واردات در مقایسه با کاهش ۱۱ درصدی برای کشورهای توسعه‌یافته و کاهش ۱۷ درصدی برای کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته، عملکرد بهتری نسبت به آنها در این حوزه داشته‌اند.

۲-۳. پیش‌بینی روند آتی تجارت جهانی

طبق آخرین گزارش چشم انداز و آمار تجارت جهانی که از سوی سازمان تجارت جهانی در اکتبر منتشر شده است، پیش‌بینی رشد حجم تجارت کالا در جهان برای سال ۲۰۲۳، به ۰٫۸ درصد کاهش یافته و به کمتر از نیمی از رشد ۱٫۷ درصدی که در آوریل پیش‌بینی شده بود رسیده است. با این حال، چشم انداز سال آینده کاهش نیافته و نسبتاً قوی باقی مانده است. در حال حاضر رشد تجاری ۳٫۳ درصدی برای سال ۲۰۲۴ پیش‌بینی شده است که کمی بیشتر از برآورد ۳٫۲ درصدی سازمان تجارت جهانی در آوریل است.

۲-۳-۱. عوامل موثر بر پیش‌بینی‌های انجام شده

عواملی که منجر به این تجدید نظر در پیش‌بینی‌ها شده است شامل موارد متعددی می‌شود. اقتصاد جهانی از سه ماهه چهارم سال ۲۰۲۲ با افزایش تورم و نرخ بهره بالا، به ویژه در اتحادیه اروپا و ایالات متحده مواجه شده است. در حالی که کاهش قیمت انرژی و پایان محدودیت‌های مربوط به همه‌گیری کووید-۱۹ امیدها را برای بازگشت سریع به واسطه رشد قابل توجه در کشور چین افزایش داد، اما بازارهای متشنج املاک در چین، مانع از ریشه‌گیری بهبود قوی‌تر در این کشور شده است. علاوه بر این عوامل، درگیری‌های اوکراین همچنان بر اقتصاد جهانی تاثیر می‌گذارد.

۲-۳-۲. اثرگذاری بخش‌های کالایی بر روند رشد تجارت جهانی

به نظر می‌رسد کاهش تجارت در نیمه اول سال ۲۰۲۳ تعداد زیادی از اقتصادها و طیف گسترده‌ای از کالاها، به ویژه دسته‌های خاصی از کالاهای تولیدی مانند آهن و فولاد، تجهیزات اداری و مخابراتی، منسوجات و پوشاک را درگیر کرده است؛ این در حالی است که فروش خودروهای سواری در سال ۲۰۲۳ افزایش یافته است. رشد قوی‌تر پیش‌بینی شده برای سال ۲۰۲۴ می‌تواند ناشی از افزایش تجارت کالاهای مرتبط با چرخه تجاری مانند ماشین‌آلات و کالاهای بادوام مصرفی باشد که با تثبیت رشد اقتصادی تمایل به بهبود دارند.

۲-۳-۳. پیش‌بینی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی مناطق مختلف جهان

بر اساس گزارش سازمان تجارت جهانی، در نرخ رشد پیش‌بینی شده برای تولید ناخالص داخلی تجدید نظر صورت گرفته است. بر این اساس، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی آمریکای شمالی در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴، از ۱٫۵ درصد و ۱٫۰ درصد به ترتیب در پیش‌بینی انجام شده ماه آوریل، به ۲٫۲ درصد و ۱٫۴ درصد در گزارش کنونی تجدید نظر شده است. در همین حال، تخمین‌ها برای آسیا نیز برای سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ از ۴٫۲ درصد و ۴٫۳ درصد در آوریل به ۴٫۱ درصد و ۴٫۰ درصد در گزارش کنونی کاهش یافته است. رشد تولید ناخالص داخلی اروپا در سال ۲۰۲۳ نیز به ۱٫۰ درصد تغییر یافته که اندکی از ۰٫۹ درصد در پیش‌بینی آوریل

افزایش داشته و برای سال ۲۰۲۴ رشد ۱٫۴ درصدی پیش‌بینی شده که از رشد ۱٫۸ درصدی موجود در گزارش آوریل کمتر است. در نهایت، پیش‌بینی تولید در منطقه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (CIS) هم در سال جاری و هم در سال آینده قوی‌تر از پیش‌بینی‌های قبلی می‌باشد.

۲-۳-۴. پیش‌بینی نرخ رشد واردات مناطق مختلف جهان

در حوزه واردات، به نظر می‌رسد تقاضا در اقتصادهای تولیدی در حال تضعیف است؛ به طوری که انتظار می‌رود حجم واردات در سال ۲۰۲۳ بین ۰٫۴ تا ۱٫۲ درصد در آمریکای شمالی، آمریکای جنوبی، اروپا و آسیا کاهش یابد. در همین حال، به نظر می‌رسد واردات در برخی مناطق، به دلیل افزایش درآمد ناشی از قیمت‌های بالاتر سوخت صادراتی، به شدت افزایش یابد.

۲-۳-۵. عدم بروز جهانی‌زدایی گسترده به رغم نشانه‌های حداقلی

یکی از مهم‌ترین سوالات در رابطه با کند شدن روند فعلی تجارت، این است که آیا پراکندگی تجارت ناشی از تنش‌های ژئوپلیتیکی، عامل اصلی این روند کاهشی بوده و یا شرایط مالی دشوار کشورها و افزایش نرخ بهره برای کنترل تورم، اثرگذاری بیشتری بر این روند داشته است. طبق گزارش بانک جهانی، با وجود نشانه‌های حداقلی، شواهدی از جهانی‌زدایی گسترده قابل مشاهده نیست. به عنوان مثال، سهم کالاهای واسطه‌ای در تجارت جهانی، که نشانه‌ای از سلامت و گستردگی زنجیره‌های تامین جهانی است، در نیمه اول سال ۲۰۲۳ به ۴۸٫۵ درصد کاهش یافت که به طور میانگین در سه سال گذشته ۵۱٫۰ درصد بوده است. اگرچه این مسئله نشانه‌ای از انقباض در زنجیره‌های تامین است، اما در عین حال می‌تواند منعکس‌کننده قیمت‌های بالاتر کالاها باشد، چرا که این موارد تأثیر بیشتری بر هزینه کالاهای واسطه‌ای نسبت به هزینه‌های کالاها نهایی دارند.

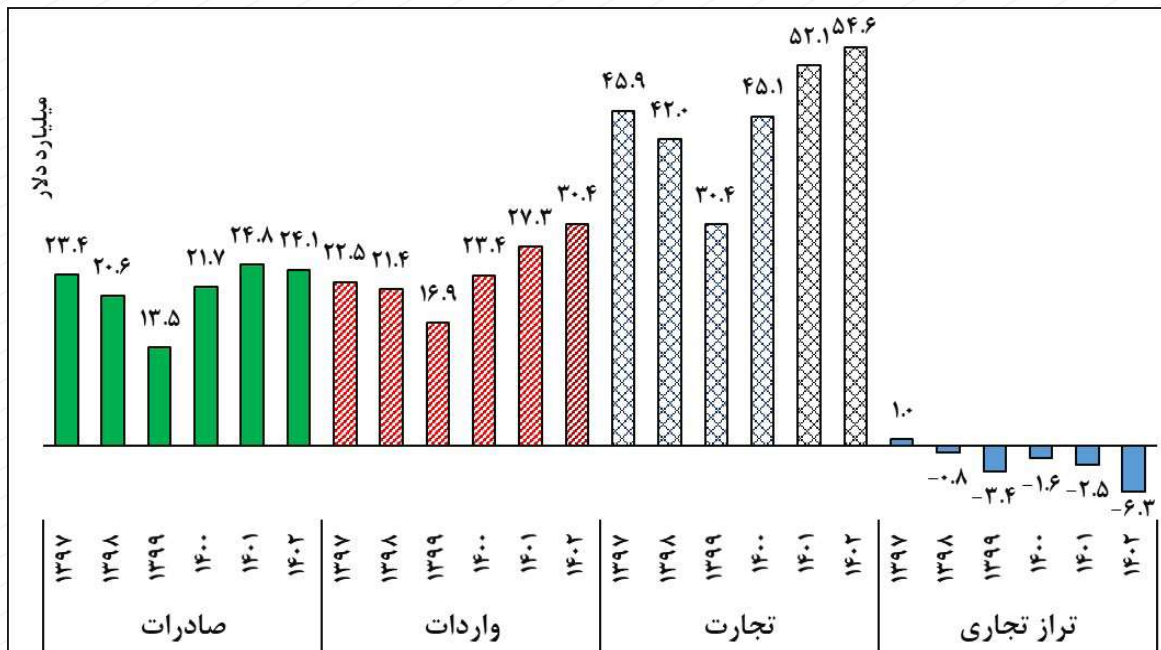
یکی دیگر از عوامل کاهش سهم کالاهای واسطه‌ای در تجارت جهانی، کاهش اخیر سهم شرکای تجاری آسیایی در تجارت ایالات متحده در قطعات و لوازم جانبی است که جزء مهم کالاهای واسطه‌ای محسوب می‌شوند. با این حال، در حالی که این سهم از ۴۳ درصد در نیمه اول سال ۲۰۲۲ به ۳۸ درصد در نیمه اول سال ۲۰۲۳ کاهش یافته، همچنان به سهم ۳۹ درصدی قبل از همه‌گیری (۲۰۱۹) نزدیک است.

۳. تحولات تجاری ایران

۳-۱. تشدید کسری تراز تجاری کالایی در شش ماه نخست ۱۴۰۲

بر اساس آمار گمرک، تجارت کشور در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ با افزایش حدود ۲۵۲۰ میلیون دلاری نسبت به شش ماه نخست سال ۱۴۰۱ به ۵۴٫۶ میلیارد دلار رسیده است. کاهش ۲٫۶ درصدی ارزش صادرات همزمان با رشد ۱۱٫۶ درصدی واردات در بهار ۱۴۰۲ کسری ۶٫۳ میلیارد دلاری را رقم زده است که این کسری بالاترین میزان از سال ۱۳۹۸ تاکنون در شش ماه نخست سال های اخیر می باشد. در حالی که صادرات پس از سه سال رشد متوالی (در نیمه های نخست سال) و پشت سر گذاشتن تبعات شیوع کرونا و محدودیت های ناشی از تحریم، سرانجام در نیمه نخست سال جاری با کاهش مواجه شد، واردات کشور در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ با ثبت بالاترین مقدار در مقایسه با مدت مشابه چهار سال اخیر، روند افزایشی خود را که از سال ۱۳۹۹ آغاز شده بود تداوم بخشید. تراز تجارت کالایی کشور نیز که در شش ماهه اول سال ۱۳۹۷ مثبت شده بود و از شش ماهه نخست سال ۱۳۹۸ روند کاهشی خود را آغاز و با فرازونشیب هایی این کسری ادامه یافته بود، در شش ماهه نخست سال جاری با بیش از دو برابر افزایش نسبت به سال قبل تشدید گردید. (نمودار ۴).

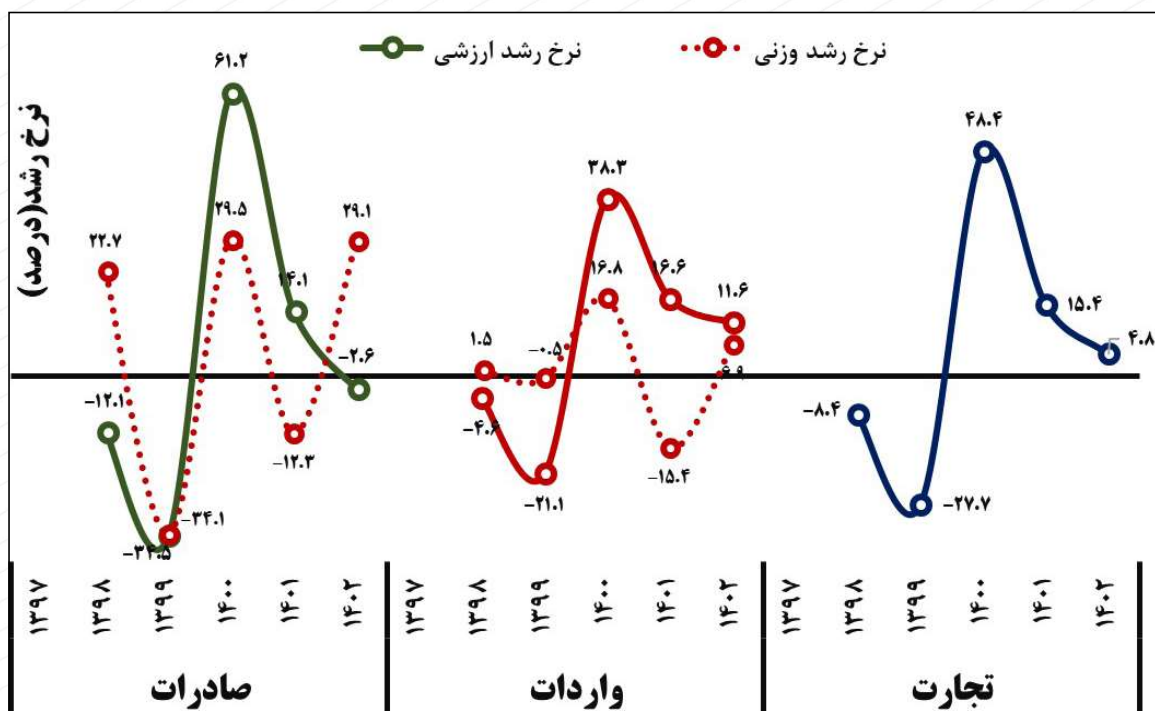
ماخذ: بر اساس آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۴. روند تغییرات تجارت کالا در شش ماه نخست ۱۴۰۲ در مقایسه با مدت مشابه سال های قبل

۲-۳. تداوم رشد تجارت با تکیه بر رشد واردات

نرخ رشد تجارت در شش ماهه نخست سال جاری (۴٫۸ درصد) مانند دو سال گذشته مثبت بوده است. اما برخلاف دو دوره گذشته که رشد تجارت متکی بر صادرات و واردات بوده، در این دوره تنها متکی بر رشد ۱۱٫۶ درصدی واردات بوده است. رشد مثبت صادرات شش ماهه اول سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ تداوم پیدا نکرد. بررسی نرخ رشد صادرات در نیمه نخست سال‌های گذشته نشان می‌دهد که بجز سال ۱۴۰۰ (به میزان ۶۱٫۲ درصد) و سال ۱۴۰۱ (به میزان ۱۴٫۱ درصد) در دیگر سال‌ها منفی بوده است (نمودار ۵). با این حال در میان نرخ‌های کاهنده ارزش صادرات، کمترین نرخ کاهش صادرات، مربوط به شش ماهه نخست سال جاری (۲٫۶- درصد) بوده است که با وجود افزایش قابل توجه تناژ محصولات غالب در سبد صادراتی کشور شامل پتروشیمی و محصولات پایه نفتی و معدنی و صنایع معدنی، بدلیل کاهش شدید ارزش واحد این محصولات رخ داده است.

ماخذ: براساس آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۵. نرخ رشد تجارت شش ماهه نخست ۱۴۰۲ در مقایسه با مدت مشابه سال‌های قبل

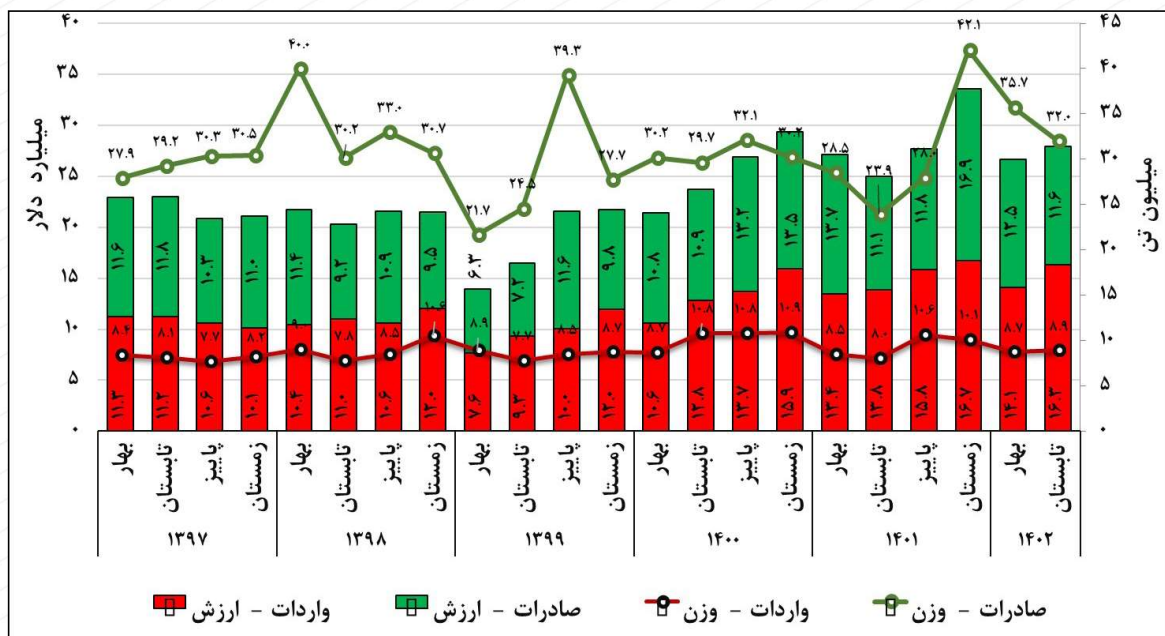
تکرار رشد ۲۹ درصدی تناژ صادراتی در شش ماهه نخست سال جاری (۱۴۰۲) همانند شش ماهه نخست سال ۱۴۰۰ نه تنها منجر به تکرار رشد بالای ارزش صادرات آن دوره (۶۱٫۲ درصد) نشد بلکه با افت ۲٫۶ درصدی مواجه گردید. بررسی ترکیب صادرات کشور نشان می‌دهد که این کاهش عمدتاً بدلیل کاهش ارزش واحد

صادرات محصولات پتروشیمی و پایه نفتی به میزان ۲۹ درصد و معدن و صنایع معدنی به میزان ۲۲ درصد بوده است؛ دو بخش یاد شده به ترتیب ۵۲ درصد و ۲۶٫۴ درصد و در مجموع بیش از ۷۸ درصد ارزش سبد صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل می دهند و به طبع تغییرات قیمت این محصولات در بازارهای صادراتی ایران، در تحولات ارزش کل صادرات ایران بسیار اثرگذار است.

۳-۳. تجربه بالاترین میزان تجارت کالایی تابستانه در سال ۱۴۰۲

بررسی روند تجارت کشور در فصل تابستان شش سال اخیر حاکی است که معمولاً در اکثر سال‌ها (بجز ۱۳۹۸ و ۱۴۰۱) تجارت در فصل تابستان اندکی پررونق‌تر از فصل بهار بوده است و ارزش بالاتر واردات نسبت به صادرات نیز از ویژگی بارز همه فصول بوده است (نمودار ۶). بالاترین میزان تجارت تابستانه کشور در مقایسه با مدت مشابه طی شش سال قبل مربوط به شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به ارزش ۲۷۹۰۹ میلیون دلار بوده است. با وجود رکورد ۳۲ میلیون تنی صادرات در تابستان ۱۴۰۲، بدلیل افت ارزش واحد صادراتی به ۳۶۲ دلار در تن هنوز رکورد صادرات ۱۱٫۸ میلیارد دلاری سال ۱۳۹۷ با ۲۹٫۲ میلیون تن و ۴۰۳ دلار برای هر تن کالا شکسته نشده است.

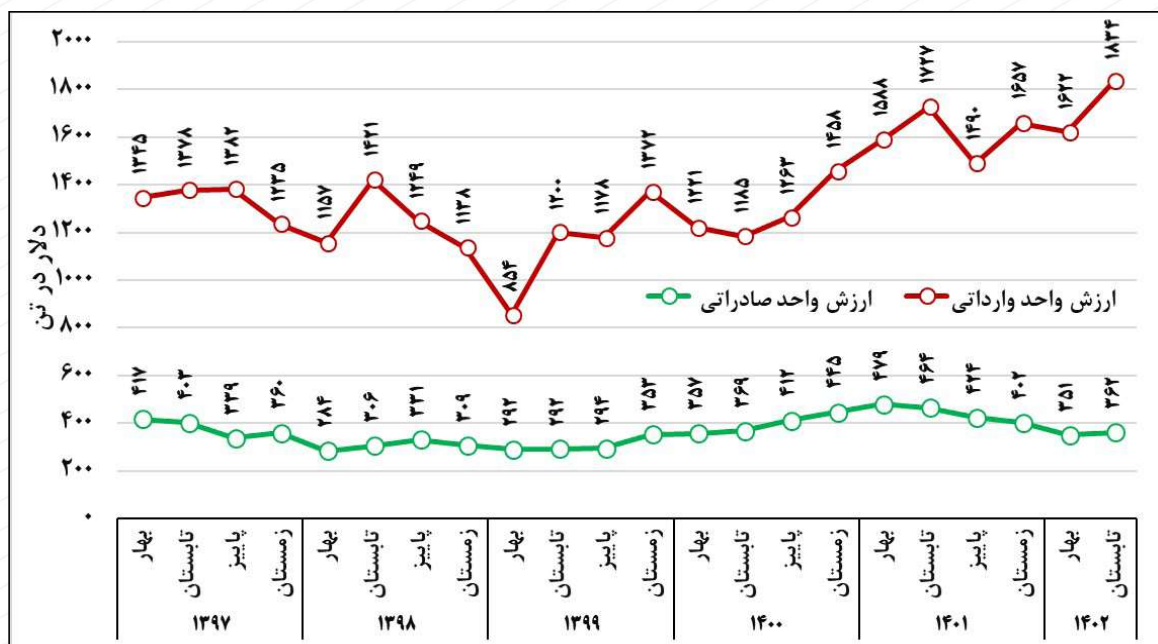
ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۶. روند تغییر ارزش و تناژ صادرات و واردات کشور طی فصول مختلف در شش سال اخیر

۳-۴. کاهش ارزش واحد هر تن کالای صادراتی و افزایش ارزش واحد هر تن کالای وارداتی

مشکل خام فروشی و صادرات کالاها با فرآوری اندک و خام در مقابل واردات گران در تجارت کشور همچنان تداوم دارد. مطابق نمودار ۷، رکورد ارزش واردات بالای ۱۸۰۰ دلار در هر تن در تابستان ۱۴۰۲ شکسته شد. در مقابل ارزش واحد صادراتی در حالی که در ۱۲ فصل متوالی (از پاییز ۱۳۹۷ تا تابستان ۱۴۰۰) کمتر از ۴۰۰ دلار در تن بود و از پاییز ۱۴۰۱ به مدت شش فصل به بالای ۴۰۰ دلار افزایش یافته بود، در بهار و تابستان ۱۴۰۲ مجدداً به زیر ۴۰۰ دلار تنزل یافت.

ماخذ: براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۷. روند تغییر ارزش واحد محصولات صادراتی و وارداتی کشور به تفکیک فصول مختلف در شش سال اخیر

بخش عمده ترکیب صادرات کشور در بهار ۱۴۰۲ مربوط به محصولات پتروشیمی و پایه نفتی (با سهم ۵۲ درصد) و همچنین محصولات معدنی و صنایع معدنی (با سهم ۲۶٫۴ درصد) بوده است. محصولات پتروشیمی و پایه نفتی با وجود افزایش ۲۳ درصدی صادرات از لحاظ تناژی، از لحاظ ارزش با کاهش ۱۳ درصدی مواجه شده است. این میزان کاهش ارزش صادرات با توجه به سهم بالای این محصولات در سبد صادراتی کشور، با وجود رشد افزایش رشد صادرات سایر محصولات در نهایت کاهش رشد ۲٫۶ درصدی ارزش صادرات را رقم زده است.

جدول ۴. مقایسه ارزش و تناژ صادرات به تفکیک محصولات عمده صادراتی کشور در شش ماهه اول سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲

محصولات عمده	شش ماهه ۱۴۰۲			شش ماهه ۱۴۰۱			درصد تغییرات			
	ارزش	وزن	ارزش واحد	ارزش	وزن	ارزش واحد	سهم ارزش صادرات (%)	ارزش	وزن	ارزش واحد
پتروشیمی و پایه نفتی	۱۲,۵۴۶	۳۱,۲۴۵	۴۰۲	۱۴,۳۷۵	۲۵,۳۶۲	۵۶۷	۵۸,۰	-۱۳	۲۳	-۲۹
معدنی و صنایع معدنی	۶,۳۸۶	۳۰,۵۰۲	۲۰۹	۵,۷۱۵	۲۱,۳۷۸	۲۶۷	۲۳,۱	۱۲	۴۳	-۲۲
محصولات صنعتی	۳,۵۸۹	۳,۳۵۱	۱,۰۷۱	۳,۲۰۰	۲,۹۷۶	۱,۰۷۵	۱۲,۹	۱۲	۱۳	۰
محصولات کشاورزی	۱,۵۶۷	۲,۶۱۸	۵۹۸	۱,۲۸۴	۲,۷۲۹	۴۷۱	۵,۲	۲۲	-۴	۲۷
جمع صادرات غیر نفتی	۲۴,۱۴۴	۶۷,۷۳۴	۳۵۶	۲۴,۷۹۳	۵۲,۴۷۲	۴۷۰	۱۰۰,۰	-۲,۶	۲۹	-۲۴

ماخذ: سازمان توسعه تجارت ایران

۳-۵. افزایش نسبی تمرکز مبادی وارداتی و مقاصد صادراتی

مطابق آمارهای گمرک درجه تمرکز مبادی تجاری کشور همچنان در حال افزایش است. سهم ده مقصد اول صادراتی از ۸۴,۶ درصد در شش ماه نخست ۱۴۰۱ به ۸۸ درصد در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ رسیده است. همچنین سهم ده مبدا مهم وارداتی از ۸۲,۸ درصد در شش ماه نخست سال ۱۴۰۱ به ۸۵,۸ درصد در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۱ عمده ترین مقاصد صادراتی ایران به ترتیب کشورهای چین (۲۸,۷ درصد)، عراق (۱۸,۸ درصد)، امارات متحده عربی (۱۲,۵ درصد)، ترکیه (۱۰,۳ درصد)، هند (۴,۴ درصد) و پاکستان (۳,۹ درصد) و همچنین عمده ترین مبادی وارداتی به ترتیب کشورهای امارات متحده عربی (۲۹,۷ درصد)، چین (۲۸,۸ درصد)، ترکیه (۱۰,۷ درصد)، آلمان (۳,۵ درصد)، هند (۳,۲ درصد) و روسیه (۳ درصد) بوده است. بطور کلی درجه تمرکز هم در مقاصد صادراتی و هم در مبادی وارداتی کشور افزایش یافته است.

۳-۶. افزایش یک درصدی سهم ده شریک اول تجاری کشور در صادرات

در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲، کاهش صادرات به چین (۱۲- درصد)، امارات متحده عربی (۱۱- درصد)، ترکیه (۷- درصد) و اندونزی (۱۱- درصد) با رشد صادرات به عراق (۳۳ درصد)، هند (۱۴ درصد)، پاکستان (۶۵ درصد)، عمان (۱۶ درصد) و روسیه (۲۷ درصد) جبران و در مجموع افزایش یک درصدی صادرات به ده مقصد عمده صادراتی ایران را رقم زد.

۳-۷. خروج افغانستان از فهرست پنج مقصد مهم صادراتی ایران

افغانستان با توجه به جذب بیش از ۱۰۰۰ قلم کالای مختلف در صادرات غیرنفتی ایران از جایگاه با اهمیتی برخوردار است. کشور مذکور تا سال ۱۳۹۷ چهارمین مقصد مهم صادراتی ایران محسوب می‌شد، با توجه به تحولات سیاسی در افغانستان، از شش ماه نخست سال ۱۴۰۰ این کشور که در میان شرکای صادراتی ایران با ۹۹۹ میلیون دلار، دارای جایگاه پنجم بود، در شش ماه نخست سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب با ۷۹۲ و ۸۱۶ میلیون دلار به رتبه ششم و هفتم تنزل پیدا کرده است.

۳-۸. افزایش واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و در مقابل کاهش واردات کالاهای مصرفی

مطابق گزارش سازمان توسعه تجارت ایران، کالاهای واسطه‌ای با ۸۶٫۶ درصد و مصرفی با ۱۲٫۶ درصد سهم عمده را در صادرات شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ کشور داشته‌اند و همچنین از لحاظ سطح فناوری، عمده کالاهای صادراتی محصولات اولیه با سطح فناوری اندک (۳۸ درصد)، فناوری سطح متوسط (۳۰ درصد) و محصولات منبع محور (۲۲ درصد) می‌باشند. در مقابل کالاهای وارداتی نیز عمدتاً واسطه‌ای (۷۲٫۵ درصد) و سرمایه‌ای (۱۴٫۵ درصد) بوده‌اند. در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ واردات کالاهای واسطه‌ای ۱۲ درصد و سرمایه‌ای ۸ درصد رشد داشته و در مقابل واردات کالاهای مصرفی ۳۱ درصد کاهش یافته است. عمده واردات کشور در گروه کالاهای واسطه‌ای صنعتی به میزان ۲۰٫۸ میلیارد دلار بوده که شامل خودرو و نیروی محرکه، صنایع برق و الکترونیک، ماشین‌سازی و تجهیزات، صنایع غذایی، شیمیایی و محصولات پلیمری (با رشد ۱۸ درصد) می‌باشد. ارزش محصولات معدنی و صنایع معدنی به میزان ۲٫۸ میلیارد دلار بوده که شامل محصولات تخت فولادی، سایر صنایع معدنی فلزی و صنایع معدنی غیر فلزی (با رشد ۳۴ درصد) بوده است.

۴. جمع‌بندی

تجارت جهانی در فصل دوم ۲۰۲۳، در هر دو بخش صادرات و واردات روندی کاهشی را ثبت کرده و این روند کاهشی در دو ماه ژوئیه و آگوست هم ادامه پیدا کرده است. برخلاف روند تجارت جهانی در این بازه زمانی، طبق آمار، رشد ارزش تجارت ایران در شش ماه نخست ۱۴۰۲ ۴٫۸ درصد و مانند دو سال گذشته، مثبت بوده است. ذکر این نکته ضروری به نظر می‌رسد که رشد تجارت در دو دوره گذشته متکی بر صادرات و واردات بوده، اما در این دوره، رشد تجارت تنها متکی بر رشد ۱۱٫۶ درصدی واردات بوده است. این افزایش واردات منجر به ثبت بالاترین میزان کسری تراز تجاری در شش ماه نخست سال از ۱۳۹۸ تاکنون شده است. یکی از عوامل کاهش ارزش صادراتی کشور را می‌توان در کاهش قیمت‌ها جستجو کرد؛ طبق داده‌ها، در سه ماهه دوم

۲۰۲۳ قیمت کالاهای غیرسوختی به میزان ۵٫۳ درصد، قیمت سوخت ۱۳٫۷ درصد و تولیدات کارخانه‌ای ۱٫۰ درصد نسبت به سه ماهه قبل کاهش داشته است. این امر همان طور که بر کاهش ارزش تجارت در جهان اثرگذار بوده است، بر کاهش ارزش صادرات ایران نیز تاثیر داشته است. در بخش تجارت کالایی نیز روند و نوع کالاهای وارداتی ایران، در برخی موارد مشابه با بازار جهانی و در برخی موارد متفاوت با آن بوده است. از یک سو کاهش تجارت در نیمه اول سال ۲۰۲۳ در دسته‌های خاصی از کالاهای تولیدی مانند منسوجات و پوشاک قابل مشاهده می‌باشد؛ این در حالی است که فروش خودروهای سواری افزایش یافته است. از سویی دیگر سهم کالاهای واسطه‌ای در تجارت جهانی، که نشانه‌ای از سلامت و گستردگی زنجیره‌های تامین جهانی است، در نیمه اول سال ۲۰۲۳ به ۴۸٫۵ درصد کاهش یافته که به طور میانگین در سه سال گذشته ۵۱٫۰ درصد بوده است. در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ واردات ایران در کالاهای واسطه‌ای ۱۲ درصد و سرمایه‌ای ۸ درصد رشد داشته و در مقابل واردات کالاهای مصرفی ۳۱ درصد کاهش یافته است. عمده واردات کشور در گروه کالاهای واسطه‌ای صنعتی به میزان ۲۰٫۸ میلیارد دلار شامل خودرو و نیروی محرکه، صنایع برق و الکترونیک، ماشین‌سازی و تجهیزات، صنایع غذایی، شیمیایی محصولات پلیمری است که با رشدی ۱۸ درصدی مواجه بوده است. افزایش واردات کالاهای واسطه‌ای می‌تواند یک نکته مثبت در روند تجارت کشور ارزیابی شود که در بلند مدت به بهبود رشد اقتصادی کشور کمک خواهد کرد.

۵. منابع

۱. آمار تجارت خارجی کشور (۱۴۰۲)، گمرک جمهوری اسلامی ایران (<https://www.irica.gov.ir>)
۲. گزارش اجمالی عملکرد تجاری کشور (۱۴۰۲)، آبان ماه، وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان توسعه تجارت ایران.
3. ITC. (2023, November 22). ITC trade briefs. Retrieved from International Trade Center: <https://tradebriefs.intracen.org>
4. WTO. (2023). Global Trade Outlook and Statistics. Geneva: World Trade Organization. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gtos_updt_oct23_e.pdf
5. WTO. (2023). SECOND QUARTER 2023 MERCHANDISE TRADE VALUE. Geneva: World Trade Organization. Retrieved from World Trade Organization.: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/latest_trends_e.htm

مؤسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی

تهیه شده در:

گروه پژوهش‌های بازرگانی خارجی

تهیه کنندگان:

دکتر فائزه مرادی حقیقی

دکتر حسن ثاقب

ناظر علمی:

-

تاریخ انتشار:

آذرماه ۱۴۰۲

www.itsr.ir